

Миле ТОДОРОВСКИ

СКИЦА ЗА БИОГРАФИЈАТА НА БОРИС КАНЧЕСКИ

Работничкото, комунистичкото, културно-просветното, социјалното, класното и националното движење и појави во триесеттите години на нашиот век во Гостивар и Гостиварско се сврзани со името на Борис Канчески, аптекар, комунист и масовик. Својата дејност тој ја продолжува со уште поголема жестина и по окупацијата на земјата, кога ги покрева народните маси во борба против италијанскиот окупатор и домашните балистички сили.

Во Гостивар и Гостиварско се ширеле комунистички идеи и се развивала активност сред работничките слоеви и најмногу застапените занаетчиски средини и пред овој период, а особено во легалниот период на КПЈ во 1919—1920 година. Меѓутоа, факт е дека градот и целата територија на денешната Гостиварска општина меѓу двете светски војни, па сè до првите години на социјалистичката изградба, по ослободувањето во ноември 1944 година, немаше индустриски објекти, ниту поголеми претпријатија во кои би била собрана побројна работничка класа. Единствената електрична централа како и единствената фабрика за тули и уште некои поголеми работилници не ангажирале побројна маса работници. Во градот биле најбројни занаетчиските мајстори-сопственици на дуќани кои главно користеле работна сила од семејството, а сосема малку е употребувана туѓа работна сила. Во селата поимотните луѓе ангажирале релативно малку и тоа главно сезонски работници за обавување на полските работи, додека сè другото го работеле со многучлените семејства.

Вишокот од работната сила од Гостивар, а особено од планинските села на Мавровско, Горна и Долна Река го претставува бројното печалбарство. Прогресивните и организирани работници од печалбарските средини својата дејност — работничко-комунистичка, ја развивале во местата каде што работеле, а помалку во родниот крај, поради кусиот престој и неподготвеноста на масите за прифаќање на новите идеи.

Борис Канчески спаѓа во малубројните интелектуални сили кој настојува својата дејност да ја врзе за Гостивар и Гостиварско, за што во извесна смисла му придонесува и неговата професионална припадност. Затоа, Борис Канчески оставајќи ни ја сопствената биографија¹, во неа не само што говори за својот животен пат, туку ги опфаќа и пошироките економски и политички услови во Кралска Југославија и периодот на германската и италијанската окупација и големолбанската квислиншка власт.

Борис Канчески е роден на 28 јануари 1912 година во с. Галичник од татко Дукадин, слаткар-печалбар и мајка Цвета, домаќинка. Роден непосредно пред почетокот на Балканските војни, предшколското детство го проведува во време на виорот на двете балкански и Првата светска војна. Тоа се години кога Македонија беше скоро перманентно во виорот на воените дејствија и кога одделни краеви потпаѓаат час под една час под друга окупаторска власт. Заедничко кај сите овие окупатори е што настапуваа со меч и колежи, со пролевање на невинна македонска крв. Уште во раните детски години и покрај грижата на родителите и неговото семејство го придружува глад, кога жителите на овој крај на грб пренесуваат пченка од Пелагонија и другите краеви за да се прехранат. Воените метежи во неговите детски години не беа единствени што му се врежаа во неговиот свет, туку и грабежите на качачките банди и несигурноста на животот.

Затоа и Борис Канчески дури во 1920 година ќе стапи во основното училиште за во 1924 година да го заврши во своето родно место. Во 1924 година го полага првиот клас на гимназијата (сегашно V-то одделение) и веднаш се запишува во II клас во гимназијата во Скопје. Гимназиското школување кај Борис ќе остави силни траги во неговата психа и во неговото политичко оформување. Наоѓајќи се во нова средина, во споредба со онаа во Галичник или подоцна во Гостивар, тој ќе ја почувствува разликата во економски, социјален и политички поглед—супериорноста на градските деца од имотни државни чиновници кон оние дојдените од селото, каков што бил тој. Но тука тој наоѓа разлика и во сфаќањата и односот кај своите врстници. Па затоа, иако до IV клас е со одличен успех, тој е подложен на потсмев од „господските деца“, а наспроти нив од друга група, предводени од Душко Поповиќ тој е прифатен и е ставен под „заштита“.²

1. Биографија на Борис Канчески, ракопис, кај Арсена Деспотовска.

2. За овие ученички години во својата Биографија тој пишува: Една група ученици ме привлеќе, а тоа беше групата на „Дуле“ Душко Поповиќ, полемо влијание имаше на мене таа група, Секој пат после свршениот час било во класот или во дворот, чим ќе почнат другите „господски деца“ да ме напаѓаат, Дуле и другарите ме земаа во заштита, а во класот ме земаа во нивните клупи да седам.

Во 1929 година неговото семејство се преселува од Галичник во Гостивар. Тогаш Борис е веќе 17 годишен младинец. И наместо летните и зимските ученички одмори да ги проведува во Галичник, тој тоа го прави во една нова градска средина. Впрочем во тие гимназиски години на идејно-политички план тој се наоѓа на крстопат. Во семејството се гале симпатии кон „Мајка Русија“ и кон славјанството кое особено го гал неговият татко и му го пренел и нему.³

Надвор во градот била присутна традицијата на Илинден, но во тој период идеалите на Гоцевата ВМРО биле во голема мерка затемнувани од неоврховистичката ВМРО, додека многу малку се чувствуваало влијанието на дејноста на ВМРО(о). Сепак, Борис бил под влијание на ВМРО за која се зборувало во приватните станови во Скопје каде што живеел.

Растечкиот фашизам и акциите на фашистичка Италија во Јадранскиот регион имале свое влијание врз антифашистичката политичка определба на Канчески.

Во 1931/32 учебна година Канчески ја завршува гимназијата и се запишува на Фармацеутскиот факултет во Загреб, со тоа што според Универзитетските правила секој студент бил должен една академска година да проведе на практика. Борис тоа го чини во една приватна аптека во Гостивар. Во зимскиот семестар на 1933/34 година тој започнува со редовните студии во Загреб.

Студиите на Фармацеутскиот факултет во Загреб биле од пресудно значење за неговото професионално ориентирање и оспособување а уште повеќе за неговото национално, политичко и марксистичко оформување и за работничкото и комунистичкото движење во Гостивар. Со стекнатата прогресивна ориентација од гимназискиот период, што е сврзана и со политичкото влијание на Душко Поповиќ, Канчески на Загребскиот универзитет се вклучува во борбата за напредното студентско движење.

Македонската студентска колонија на Загребскиот универзитет била мошне бројна но и политички хетерогена. Револуционерното движење на Универзитетот, како што вели Канчески им дало правилна насока на многумина македонски студенти кои веќе биле запливани во водите на бугарско-македонскиот шовинизам. Меѓутоа, на неговиот однос кон студиите, кон прифаќањето на еден марксистички миоглед, пресудна улога имал студентот по фармација од Велес Васил Горгов.⁴ Во групата на Васил Горгов покрај Борис биле уште Горѓи Икономов, Љубен Цветков и други. Васил Горгов на Канчески

3. Татко му имал старословенско образование и се служел само со старославјанско писмо.

4. Васил Горгов веќе имаше стекнато револуционерно искуство од Велес а беше и теоретски подготвен.

му давал и конкретни задачи, особено на релацијата Македонија — Загреб и обратно. При доаѓањето во Гостивар Канчески донесувал илегален материјал, а при тоа, Ѓоргов му овозможил на Канчески да се запознае со Кузман Јосифовски и со други напредни студенти од Белградскиот универзитет.

Во тие години на студии Канчески добива богати сознанија за СССР, од историјата на СКП(б), ги совладува основите на дијалектичкиот материјализам и политичката економија, а се запознава и со мислењата на бројни југословенски комунистички и други мислителите и теоретичари.⁵

Проучувајќи ја политичката економија и други научни дисциплини од општествено-политичките науки и од непосредната револуционерна практика, го бара местото на македонското национално битие. Тој ги проценува политичките сили во Југославија и како многумина други бара сојузници во борбата за национални права. Тој сојузник Борис го наоѓа во левичарството во Југославија, кое опфаќало сè поголем број луѓе кои барале решение за правата на македонската нација. Засиленото барање за признавање на националните права на Македонците се совпаѓа со времето на неговите студии по 1933 година. Притоа, познат е фактот дека на IV-та земска конференција на КПЈ во 1934 година е донесена одлука во блиска иднина да се формира и Комунистичка партија на Македонија во состав на КПЈ, како што тоа беше решено и за Хрватска и за Словенија.⁶

Припаѓајќи им на прогресивните сили Канчески стои на позиции македонското прашање да биде решено врз федеративна база, а имено на Македонија да ѝ биде призната нејзината национална индивидуалност и таа да постои како федерална единица на македонскиот народ во југословенската федерација. Борис ја отфрла поставката на граѓанските и други партии кои сметале дека македонското прашање е решено со присоединувањето на Македонија кон Србија, па според тоа, сметале тие дека тоа не постои.

Македонската прогресивна интелигенција кон која припаѓа и Борис Канчески, потпирајќи се врз работничките средини во Македонија оценувала дека само КПЈ стои на правилни позиции врз принципот на „Слободна Македонија во слободна Југославија“, што било пресудно за неговата натамошна политичка и национална активност и за определба кон КПЈ.⁷

5. Во Загреб Б. Канчески ја проучувал политичката економија од Кершовани, поголеми статии од Огнен Прица, раскази од Мирослав Крлежа, песни од Кочо Рацин и др. што ги добивал главно од Васил Ѓоргов.

6. Славка Фиданова, КПЈ во Македонија од времето на 1929 година до Априлската војна, Зб. Основањето и развојот на Комунистичката партија на Македонија, Скопје, 1980, с. 93—134.

7. Архив на Македонија, Скопје, ф. VIII суд, к. Скопје.

Впрочем за решавањето на националното прашање во Југославија Ј. Б. Тито, во ноември 1936 година во писмото до Србија го пишува следното: „Во денешната ситуација (левичарите) се против распарчувањето на Југославија кое го сакаат платениците на италијанскиот, австрискиот и унгарскиот фашизам и кое без сомнение би довело до војна што токму ја сакаат сите потпалувачи на војна. Левичарите се за слободна заедница на сите народи на Југославија во сегашните граници, уредени врз федеративна основа, а против секое угнетување и хегемонија на било кој народ од друг.

Според тоа, хрватскиот, словенечкиот, српскиот, македонскиот и црногорскиот народ треба на демократски начин да се изјаснат како сакаат да ги уредат своите меѓусебни односи во државната заедница.⁸

Канчески учествувал во поголем број демонстрации и штрајкови за што повеќе пати е затворан и претепуван од полицијата. Тој ги почувствувал ударите на кралскиот режим што не можело да остане без влијание врз неговата натамошна упорност за продолжување на борбата. Впрочем како што тој вели за време на семестралните распусти и летните тромесечни одмори тој во Гостивар го пренел сето тоа што го здобил во Загреб. Биле создадени мали кружоци од помлади и постари луѓе. Нив им давал книги, списанија и весници па и летоци за читање што ги добивал од Загреб или од Скопје или пак самиот пишувал реферати по разни прашања, но бил значаен и неговиот устен збор. Во лицето на Миле Торгески, Борис наоѓа свој близок соработник и истомисленик што имало значење за континуитетот во дејноста на работничкото и комунистичкото движење во Гостивар во времето кога Борис се наоѓа во Загреб.

Канчески не се задоволува само со опфаќање на младината во Гостивар и пошироко во Гостиварско, туку го шири своето влијание и во Галичник и селата во Мијачијата. За неговата револуционерна работа се сеќава Крсте Паковски, кој вели дека во 1934 — 1935 година преку летото кога Канчески престојувал во Галичник го слушал како разговара со селаните за тешкиот живот на македонскиот народ, за неподносливите услови за работа на печалбарите и работниците, за газење на политичките права и слободи на луѓето од ненародниот режим итн. Тој говорел за причините за тешкиот живот и укажувал дека до промена може да дојде само со борба. Искажувањата на Борис Канчески му оставиле мошне силен впечаток и имале големо влијание врз неговото политичко и идејно определување за револуционерното комунистичко движење.⁹

8. Јосип Броз Тито, Собрани дела, кн. 3, Скопје, 1983, с. 41

9. Ристо Бужаровски, Галичка повест, Скопје, 1979 с. 167—168.

Додека Мино Миновски, член на КПЈ од пред Втората светска војна, вели дека Канчески притежаваше забележлива умешност и комуникативност со луѓето, по што многу лесно добиваше доверба и спрема Комунистичката партија. Тој беше материјално добро обезбеден, а доследно се бореше за сиромашните и експлоатираните.¹⁰

При завршувањето на летниот семестар во 1934 година во Загреб Борис се среќава со Антон Колендиќ, при што го изнел мислењето дека е време да се стане член на КПЈ. Затоа, Колендиќ го упатил кај Душко Поповиќ во Скопје. Во текот на дводневниот разговор тие се договориле за натамошната работа на Борис како член на КПЈ во Гостивар. Конкретно биле договорени врските меѓу нив двајцата по пат на конспиративно допишување, потоа ја оцениле ситуацијата во Гостивар и расположивите сили кои се готови да се вклучат во револуционерното движење. Затоа, донеле одлука како прва мерка и форма за работа да биде отворање на библиотека со читалиште. Впрочем и во други градови се практикувала оваа легална форма на комунистичко и масовно политичко дејствување кај младината.

Доаѓајќи во Гостивар Борис ја пренесува идејата за отворање на библиотека со читалиште. Во читалната најпрво се прибираат организираниите младинци од постојните кружоци, а потоа нивниот број од ден на ден бил во пораст. Библиотека и читалната послужиле како база и сврталиште за организирање драмска, рецитаторска, музичка, шаховска и други секции.

Отворањето на читалната претставува голем настан во зачмаеното гратче Гостивар, за историјата на работничкото и комунистичкото движење по неколку моменти. Прво, голем број младинци кои времето го минувале во кафеаните станале членови на библиотеката и секциите; второ, во читалната тие читале весници, списанија а биле набавени и книги од прогресивната литература; на матинеата каде настапувал оркестарот се читале и мали пригодни популарни но актуелни предавања.

Материјални средства се обезбедувале преку членарината и преку доброволни прилози.

Организатор и двигател на таквата масовна активност бил Борис Канчески, кој со сето свое умеење и енергија се оддава на организирање на младината врз нова основа, спротивна на буржоаската и наонацистичката.

За мошне кусо време бил извршен избор на младинци на кои покрај легалната литература им била давана и илегална — летоци, прогласи, брошури, весници и сл. Во овие читачки групи и кружоци, како што вели Б. Канчески „своето прво револуционерно образование го добија нашите народни херои од

10. Исто.

Гостивар — Панче Попоски, Пере и Борче Јовановски и многу други“ првоборци од вооружената борба и револуција од овој крај на Македонија.

Б. Канчеки со својата револуционерна дејност се изградува како голем конспиратор. Но независно од тоа, во есента 1934 година бива провален по индиректна линија. Полицијата го доведува во Загреб и заедно со Миле Тортески и Седек Костоски се казнети на по 45 дена затвор.¹¹

Во 1935 година Канчески прави обид да ги организира симпатизерите за излегување на изборите како посебна група но без успех. Полицијата во истата година ја затвора библиотеката и читалната и ја прекинува дејноста на прогресивните сили, со што на напредното движење му била нанесена голема штета.

Во 1936 година Канчески го завршува факултетот но следи на секој чекор од полицијата, тој не добива вработување во Гостивар. Со тоа, е оневозможена неговата политичка активност во градот во текот на околу две години. Меѓутоа, во тој временски интервал тој активно работи во Призрен и други места.

Во Призрен Б. Канчески набргу воспоставува контакти и соработка со комунисти и други прогресивни луѓе. Добил задача да раководи и со една скоевска група од гимназијата. Но веќе во наредниот ден од полицијата му било соопштено дека е непожелна личност во овој град и во рок од три дена да го напушти.¹² На пат од Призрен и Скопската полиција му откажува престој и жителство во Скопје, па тој заминува за Ресен. Но таму останува само околу еден месец. Поради неговата активност на општинските избори, се разбира против кандидатите на ЈРЗ, тој е протеран и од Ресен.

Враќајќи се во Гостивар, повторно е поканет да отиде во Призрен со ветување дека полицијата нема да се спротивстави на неговото враќање. Тука повторно се вклучува во работничкото, комунистичкото и антифашистичкото движење.¹³

Активноста на интелектуалната група кон која припаѓал Б. Канчески била насочена и против растечкото ширење на католичката пропаганда. Таа се спроведувала преку занаемчис-

11. Полицијската провала потекнала од Скопје каде што била откриена една ВМРО-вска група во Трговската академија. Притоа бил извршен претрес кај Стојан Јовановски, ученик, и еден од организираниите младинци од Гостивар. Кај него биле најдени книги на Борис Канчески и летокот „Резолуција светског омладинског конгреса у Амстердаму“, по што биле провалени Борис Канчески, Миле Тортески и Седек Костовски.
12. Против одлуката на полицискиот началник протестираше не само сопственикот на аптеката туку и други видни луѓе и високи функционери во органите на власта. Но сепак тоа останало без резултат.
13. Во Призрен Б. Канчески е во кругот на напредните луѓе, меѓу професори, лекари, судии и други.

кото и трговското здружение, преку синдикалната организација и преку Народниот универзитет, при што се истакнувале некои од професорите од гимназијата.

Во септември 1937 година при одржувањето на предавањето „Комунизмот како душевна болест“ групата на Канчески настапува мошне активно во демаскирање на предавачот и депласирање на предавањето. Веќе наредниот ден Канчески добил решение од полицијата со кое за секогаш му се забранува пристап во Призрен. Со вака стекнатото револуционерно искуство Канчески се враќа во Гостивар.

За време на еден кус престој во Гостивар, во септември-октомври 1937 година Канчески отпочнал акција за повторно отворање на читалиштето. За ова тој го ангажирал мошне авторитетниот училишен инспектор Коста Јосифовиќ по потекло од Галичник. Коста успеал да добие дозвола за обновување работата на библиотеката со читалиштето а воедно го добил клучот од истото од околинскиот полициски началник. Во новата управа на читалиштето влегле комунистички ориентирани младинци, кои ја зеле иницијативата во свои раце. Со тоа Канчески создал услови и во негово отсуство да се одвива организирањето на младината и нејзиното политичко изградување врз комунистичка основа.

Преку животните врвци на Б. Канчески може да се согледаат политичките прилики не само во Гостивар туку и пошироко во Кралска Југославија. Како прогресивен и лево-ориентиран човек, него полицијата го следела во чекор, а инспиратор за неговото гонење, поради неговата бескомпромисност бил секако Угрин Јоксимовиќ, Македонец по потекло, но кралски човек, народен пратеник и семоќна личност. Уживајќи ја довербата на кралскиот двор тој со разни средства ги кршел тогашните слободољубиви и патриотски сили. Жртва на оваа реалност е и Борис Канчески. Угрин Јоксимовиќ на два пати го поканил Канчески на разговор со цел да го најде своето „место меѓу интелектуалците од Гостивар“, Канчески не го прифатил тоа. Па затоа му било дадено на знаење дека не треба да бара работа на подрачјето на Вардарска Бановина, зашто како што тоа му го пренел околинскиот полициски началник „Јоксимовиќ се заколнал дека тоа нема да го дозволи, а ако тој нешто намисли тоа ќе го оствари“.

Тогаш за Борис Канчески немало друг излез освен да оди во Белград и таму преку Здружението на фармацевтите да бара работа, каква што веднаш нашол во Крагуевац.

Канчески, иако бил добро примен во Крагуевац се задржал само шест месеци. И притом стигнало полициското досие од Гостивар, му било наредено да го напушти градот по што

14. Според изјавата на околинскиот полициски началник, во Биографијата на Борис Канчески.

се враќа во Гостивар. Сега со одобрение и дозвола на Угрин Јоксимовиќ, Канчески стапува на работа во аптеката во Гостивар, но со напомена да не се занимава со комунистичка и друга прогресивна дејност.

Во 1938 година оди во Белград за полагање на државен стручен испит. И таму заедно со Васил Ѓоргов учествува во предизборната кампања судирајќи се со групата на ВМРО на Димитар Чкатров и Димитар Ѓузелов. Штом се враќа во Гостивар повторно се вработува во аптеката при што му се создадени можности за организационо-политичка работа. Во сиот овој период, а во отсуство на партиска организација Борис одржува врски преку Душко Поповиќ со Скопската партиска организација и со ПК на КПЈ за Македонија.¹⁵

Борис Канчески и Миле Тортески не ѝ биле познати само на полицијата како комунисти, туку и на поширокиот круг луѓе. Во тие години се одржувани врски со Кичево каде што како аптекар работи Ѓорѓи Икономов, со Дебар, Тетово и други места.¹⁶

Базата на револуционерното движење во Гостивар и Гостиварско ја сочинувале поголема група младинци од работничката и средношколската младина со прокомунистичка ориентација, а кои впрочем наоѓале разбирање и кај своите родители и кај поголем број прогресивен постар свет. Тоа дало можност за создавање на поцврсти организации. Имено во август 1939 година¹⁷ во Гостивар доаѓа Блажо Орландиќ, од името на ПК КПЈ за Македонија при што е формирано месно партиско поверенство од три члена: Борис Канчески, повереник, и членови Миле Тортески и Александар Груевски. Ова поверенство развива дејност во мошне судбоносните денови — по започнувањето на Втората светска војна и во една предвоена положба во Југославија. Покрај успешната дејност на ова поверенство, Б. Канчески и критички ја оценува неговата работа, а имено дека тоа имало секташки однос кон приемот на нови членови на КПЈ, а се задоволувало само со зголемување на бројот на симпатизерите на Партијата.

Од крајот на 1939 до средината на 1940 година, по директива и врска од Скопје во гостиварската партиска органи-

15. За разгледување на внатрешната и надворешно-политичката ситуација и за работата на партиската организација и напредното движење доаѓале: Душко Поповиќ, Васил Стефановски, Дејан Алексиќ, Стевче Арсов и др. Миле Тортески, Активности на КП пред Војната и формирањето на првото партиско тело, ракопис во ИНИ, Скопје.

16. Исто.

17. Б. Канчески се префрла на времето кога вели дека Партиското поверенство е формирано во 1938 година. Тоа секако треба да биде во 1939 година.

зација членува и работи и Вера Војницалиева — Деспотовиќ, забни техничар.¹⁸

Поле за работа било создадено и по формирањето на Културно-просветното здружение „Мијачка заедница“ со седиште во Скопје, а Канчески од 1939 година се јавува како нејзин повереник во Гостивар.

ПК КПЈ за Македонија бил заинтересиран за работата на партиската организација од Гостивр. Затоа, во пролетта 1940 година во градот доаѓа Перо Ивановски — Тиквар, кој при посетата на партиската организација добил извештај за развојот на работничкото и комунистичкото движење во Гостивар од Борис Канчески.¹⁹ Извештајот за дотогашната работа го одобрил Перо Ивановски, биле набележани и наредните задачи во условите на претстојната воена опасност а истовремено била воспоставена стална врска со ПК КПЈ за Македонија преку Тетовската партиска организација, со која тогаш раководела Славка Фиданова.

Во годините пред и по започнувањето на Втората светска војна пунктот до каде што допирале политичките настани и од каде тие се рефлектирале е партиското поверенство на чело со Б. Канчески. Во градот се носат летоци и други материјали кои потоа се шират меѓу младината и постариот свет — одбележување на годишнината од Француската револуција, фашистичките агресии во Европа и светот и др.

Откако започнува да излегува весникот „Наша реч“ политичките, социјалните, просветните и други проблеми на Гостивар ќе најдат место на страниците на овој лист — орган на ПК КПЈ за Македонија. Како дописници од Гостивар се јавуваат Борис Канчески и Миле Тортески.²⁰

Окупацијата на земјата пред Канчески и целото партиско поверенство поставила нови прашања и дилеми во една ново-создадена политичко-воена ситуација, чувствувајќи се во голема мерка осамен. Посебно што веднаш по окупацијата Миле Тортески со семејството го напушта Гостивар, па затоа, поверенството е пополнето со нов член — Ксенте Богоев.

Во условите на окупаторскиот воен метеж во Гостивар живнале големоалбанските и големобугарските елементи. Барајќи излез од создадената ситуација, поверенството на КПЈ свикува проширена конференција со учество на 20-мина симпатизери и блиски лица на КПЈ. На конференцијата Борис Канчески поднел реферат за националното прашање и поконкретно за ма-

18. Нејзината активност сепак претставувала освежување на организацијата на КПЈ имајќи во предвид дека еден член од Поверенството скоро стално живеел в село.

19. За посвојувањето на работата на гостиварската партиска организација потоа Перо Ивановски известува во ПК како и на Земската конференција на КПЈ.

20. Дејан Алексиќ, *Наша реч*, (1939—1941), Култура Скопје, 1960.

кедонското, поставувајќи го на правилна основа врз база на неговото познавање на овој проблем.²¹

Во мошне бурните настани под притисок на туѓите пропаганди и присуството на окупаторските војски, народот е влечкан на големоалбанска, големобугарска, а била присутна и големосрпската позиција. Месното поверенство се нашло немоќно. За да не ги остави Македонците на милост и немилост, без политичка ориентација се одлучило да се формира македонски комитет наспроти големо-албанскиот и големо-бугарскиот. Но оценувајќи ја ситуацијата пореално, таа одлука била изменета и се решило да се формира заеднички македонско-албански комитет со задача да ги прибере прогресивните сили. Но и тој обид пропаднал.

Во текот на летото 1941 година Борис Канчески работи на обединување на сите прогресивни и антифашистички сили во Гостивар и пошироко, особено во Мавровско. Сето ова овозможило во септември да се формира месен комитет на КПЈ за Гостивар и Мавровско. Формирањето на Првиот месен комитет на КПЈ за Гостивар Б. Канчески го врзува за доаѓањето на Перо Наков од Куманово во Гостивар. Меѓутоа, овој негов податок може да се прифати како веродостоен, но прашање е составот на Комитетот.²²

Факт е притоа, дека во септември 1941 година на повик од ПК КПЈ за Македонија од името на гостиварската партиска организација во Скопје заминува Александар Груески. Тој во Скопје се сретнал со Драган Павловиќ, претставник на ЦК КПЈ и со Лазар Колишевски, секретар на ПК КПЈ за Македонија. Тогаш Александар Груески добил инструкции за организационото поставување на КПЈ во Гостивар и Гостиварско, за политичката работа и за подготовките за вооружена борба. Потоа, Александар Груески го запознал поверенството на КПЈ за Гостивар со инструкциите и добиените врски.

Веднаш потоа, секако во средината или втората половина на септември е формиран Првиот состав на Месниот комитет на КПЈ за Гостивар. Во него влегле: Борис Канчески, секретар и членови: Александар Груески, Анте Гиноски, Слободан Пепоски и Тихомир Шарески.²³

Во ноември 1941 година Кузман Јосифовски посетува повеќе партиски организации или одделни познати членови на

21. Б. Канчески забележува дека веднаш по оваа конференција меѓу македонските маси се ширела пропагандата дека е тоа некој вид месен акционен комитет, какви што ги имало во другите градови, опранци на Бугарскиот акционен комитет организиран од Стефан Стефанов и другите негови испомисленници. Канчески всушност стоел на други позиции, а присутните биле блиски припадници на КПЈ.

22. Според досегашните сознанија при доаѓањето на Перо Наков е формиран прв состав на Месниот комитет на КПЈ за Гостивар на чело со Борис Канчески.

23. Тихомир Шарески, Гостиварско-мавровско во НОБ, ракопис во ИНИ.

КПЈ. Тогаш тој се задржува и во Маврово како и во Гостивар каде се сретнува со Борис Канчески. Притоа, е извршена реорганизација на партиската организација при што прво е извршена измена на составот на МК КПЈ за Гостивар, а потоа е формирано Реонско поверенство за Мавровско, Река и Мијачијата. Тоа било реално од причина што со дотогашната работа на членовите на месниот комитет и партиските келии била проширена мрежата на активисти и блиски луѓе на КПЈ не само во Гостивар и Горни Полог туку и во селата во Мавровско, Мијачијата и во селата во Горна и Долна Река.

Во новиот состав на МК влегле главно лица од Гостивар и Горни Полог додека тие од Мавровско се вклучени во Реонскиот комитет. Имено новиот состав на МК го сочинувале: секретар — Борис Канчески и членови: Анте Гиноски, работник, Крсте Гиноски, работник, Слобода! Пепоски од Врүток и Бранко Станоевиќ, студент. Членовите на МК добиле задолженија по сектори, а такви биле: агитпроп, селски, младински, финансиски и синдикален. Од членовите на КПЈ во Гостивар биле формирани четири партиски келии. Канчески оценува дека со овој состав на МК „може да се рече дека од тогаш Гостивар почна да живее еден прав партиски живот“. Започнало издавање на неделен радио-билтен. Покрај тоа, со цел да продрат пошироко во масите, меѓу постариот свет и да им се даде можност за активност на антифашистички расположените луѓе, во доцната есен на 1941 година бил формиран НО одбор во кој влегле: Борис Канчески, секретар, Коста Јосифовиќ, училищен инспектор во пензија но мошне авторитетна личност и свештеникот Вељко Поповски.^{23a}

Во Реонскиот комитет на Мавровско влегле: Александар Груески секретар, Добре Трпески и Тихомир Шарески, додека во наредниот период Реонскиот комитет ќе претрпи повеќе **измени**.

Во едно свое искажување нешто подоцна Борис Канчески се навраќа на денот на формирањето на Месниот комитет на КПЈ за Гостивар, присетувајќи се дека пред членовите говорейќи за политичката ситуација го рекол следното:

— Војната во која учествува и СССР е антифашистичка и ослободителна. Во неа треба да учествуваат сите антифашистички и демократски сили во тој број и македонските;

— На чело на антифашистичката војна стои СССР под раководство на СКБ. Сите поробени народи од фашизмот влегуваат во тој антифашистички блок раководени од своите комунистички партии;

Од сето тоа го извлекува заклучокот дека се налага во секој град и село да се организира комунистичка партија (се мисли на основни партиски организации — М. Т.), околу која

23a. Борис Канчески, Биографија, ракопис.

треба да се собере сиот македонски народ за да поведе борба против фашистичките окупатори. Оваа борба Канчески ја базира на следните принципи: 1. Самоопределување на народите; 2. Немешање во внатрешните работи на народите; 3. Никакво проширување на границите на завојувачките сили, кој што принцип ги отстранува империјалистичките цели на војувачките сили и 4. На секаде формирање воени формации кои ќе означуваат подготовка за отворање на Вториот фронт против силите на Оската.

Канчески и во подробности ги разработува овие принципи на Народноослободителната борба, од што може да се извлече заклучокот дека успешно ги укомпонирал целите и задачите на вооруженото востание во нашата земја со начелата што се во основата на Атлантската повелба од август 1941 година меѓу САД и Велика Британија, а тука го наоѓа и местото на македонскиот народ.²⁴

Работата на овој МК на КПЈ за Гостивар била сопрена во средината на јануари 1942 година кога тој е провален и целиот состав паѓа во рацете на карабинеријата.²⁵ Наспроти тортурата од карабинеријата сите членови на МК имале добро држење, па на 10 април 1942 година италијанскиот воен суд во Тирана ги ослободува поради немање доволно докажен материјал.

Веднаш по враќањето на членовите на МК од затворот во Тирана, Крсте Црвенковски од името на Окружниот комитет на КПЈ формира нов состав на МК КПЈ за Гостивар во кој влегле: Анте Гиноски, секретар, и членови: Борис Канчески и веројатно Ванчо Бурзевски.²⁶ Анте Гиноски, истовремено станува и член на Окружниот комитет на КПЈ за Македонија под италијанска окупација.

Летото 1942 година се прават напори за формирање и на партизански одред на ова подрачје. По директива на Крсте Црвенковски, Борис Канчески е испратен во Галичник од каде успева да обезбеди финансиски средства по линија на НО фонд за потребите на Окружниот комитет. Оваа дејност Канчески ја обавува како илгалец за потоа да замине на Мавровски терен и заедно со Бранко Станоевиќ вршат подготовки за формирање на Мавровскиот партизански одред. Во екот на тие подготовки во септември несреќно загинува Бранко Станоевиќ, а на негово место должноста инструктор при Реонскиот комитет ја презема Б. Канчески.

24. АМ, ф ВПС, к. Скопје.

25. Тримесечниот прекин на работата на партиската организација без месниот комитет немал тешки последици.

26. Според сеќавањето на Ванчо Бурзевски и други учесници веројатно тој не станал член на овој МК на КПЈ за Гостивар.

Мавровскиот партизански одред е формиран во крајот на август и во септември 1942 година.²⁷ Во тоа најмногу бил ангажиран Реонскиот комитет во соработка со Б. Канчески. Одредот броел 6—8 борци, а военото раководство всушност го сочинувал реонскиот воен штаб во состав: командант Михајло Тодоровски, началник Живко Брајковски и уште едно лице што вршело интендантска служба.²⁸

Б. Канчески не бил во состојба да ја следи дејноста на Одредот поради болест, па затоа, Окружниот комитет на КПЈ го повлекува во Тетово на работа во илегалната техника и поконкретно на издавање на весникот „Братство“ заедно со Тодор Циповски — Мерџан.

Поради болест тој не можел да го издржи илегалниот живот во Тетово, па затоа, во јануари и февруари 1943 година е упатен во Гостивар како илегалец во своето семејство каде ја продолжува револуционерната дејност и е во стална врска со Душко Поповиќ, кој во тоа време е илегалец во Гостивар.

Во почетокот на март 1943 година Б. Канчески добива директива да замине на партиска работа како легален во Скопје. Иако не бил согласен но по разговорот со Кузман Јосифовски во Тетово тој прифаќа и од 7 март 1943 година е на работа во Скопје, било како секретар на МК или пак по други задачи.

Во Скопје Б. Канчески добива задача од Добривое Радосавлевиќ да се приберат расположивите партиски кадри и да се формира нов состав на Месен комитет на КПЈ за Скопје, во што му помага дотогашниот член на Месното партиско поверенство, а сега инструктор на ЦК КПМ Горѓи Икономов. Така во почетокот на април 1943 година е формиран МК КПЈ за Скопје во состав: Борис Канчески, секретар, и членови Лазо Ивановски, Благоја Николовски и Мицко Симеонов. Овој месен комитет на КПЈ до средината на октомври 1943 година кога паѓа во рацете на полицијата постигнува мошне значајни успеси. Засилениот процес на формирање на партизански одреди низ Македонија и нивните материјални потреби како и потребата од одржување стални и секојдневни курирски врски со сите краевина Македонија па и вон од неа, можело да се реализира со ангажирање на мошне голем број младинци и други антифашисти, организирани било како членовина КПЈ, како членовина СКОЈ или пак едноставно како антифашисти и патриоти. Со сите овие задачи бил нагрбен месниот комитет со неговиот секретар неуморниот Б. Канчески. МК имал задача да продира во селата, а исто-

27. Во досегашната историографија не е означен точниот датум на настанувањето на овој партизански одред, но Борис Канчески тоа го датира доста доцна.

28. Одредот главно дејствувал на подрачјето на Мавровско и Порна Река, додека борците многу често преноќувале во своите домовина движејќи се како на слободна територија.

времето да се бори и против дејствијата на групата на Д. Чкатров и Д. Гузелов, покрај главниот непријател — бугарскиот и германскиот окупатор и неговите агентури.

Овој МК на КПЈ на 16 мај 1943 година го издава и првиот број на „Радио весник“, а до септември—октомври излегле вкупно 12 броја во тираж од околу 200—300 примероци.²⁹

Во текот на оваа неуморна работа, во јуни 1943 година Борис Канчески е провален од еден бежанец Лазарополец, дека бил во партизанскиот одред во Мавровско, па затоа, бил повикан во полицијата каде бил подложен на тортура но без докази бива пуштен.

По враќањето на Кузман Јосифовски — Питу од Преспанското советување во август 1943 година Б. Канчески е повлечен од секретарската функција на МК КПЈ за Скопје и станува секретар на Иницијативниот народноослободителен одбор за Македонија под непосредно раководство на Кузман Јосифовски. Овој одбор требало да ги собере сите познати и авторитетни лица кои ќе влезат во АСНОМ.³⁰

При една провала од Шарскиот партизански одред што го зафаќа целиот МК на КПЈ за Скопје и пошироко, на 21 октомври 1943 година во рацете на полицијата паѓа и Б. Канчески.

Б. Канчески како и целата провалена група членови на МК КПЈ и други биле подложени на нечуена тортура од бугарската полиција. Малиот по раст Борис Канчески, но голем револуционер и со всадена визија за слободата на македонскиот народ ги издржал сите инквизициски методи на бугарската полиција. Борис Канчески со партизанско име „Давид“ стоејќи пред нахранетите целати како Голијат имал смелост да им рече, иако наоѓајќи се во нивните канџи дека се определил за левицарството уште во предвоената Југославија, затоа што левицарите сметале дека македонското прашање треба да биде решено на федеративна база, а „имено на Македонија да ѝ биде призната нејзината национална индивидуалност и таа да постои како федерална единица во Југословенската федерација... Тоа било причина македонката интелигенција да го симпатизира левицарството кое со својата парола Слободна Македонија во слободна Југославија ја привлекуваше младината во КПЈ.“

Оваа изјава Б. Канчески пред злогласниот иследник во Скопската обласна полиција секако скапо ја платил, но тоа било неговата свест и сознание без оглед на последиците.

29. Славка Фиданова, Улогата на КПМ во Скопје во НОВ 1943—1945 година, 36. Скопје во НОВ 1943—1945, Скопје, 1981, с. 23—24.

30. Б. Канчески, Биографија, ракопис Според Б. Канчески во одборот влегувале: Емануил Чучков, Кирил Петрушев, Димче Зографски, Кирил Стојанов, свештеник од Прилеп и други додека од извесни причини во тие денови Лазар Соколов и Кирил Глигоров се уште не биле членови на овој Одбор.

По скоро 4 месечна тортура, Борис Канчески со група други политички затвореници бил изведен пред Скопскиот воено преки суд (воено-полеви суд). Пресудата бр. 28 од 1944 година изречена на 13 февруари 1944 гласи; „2. Борис Дукадинов Канчески, на 31 година, аптекар се осудува на доживотен затвор.“³¹

За жал на бугарскиот окупатор, Б. Канчески заедно со уште околу 300 политички затвореници од Скопскиот затвор излезе на слобода во последните денови на август 1944 година. Со единиците на Третата македонска НО бригада која учествуваше во ослободувањето и прифаќањето на политичките затвореници и Б. Канчески се најде на слободната територија во Велешко, прво во с. Лисиче, а потоа и во седиштето на воено-политичкото и државното раководство на федерална Македонија во с. Горно Врановци.

Тука по неколку дена, заедно со Миле Тортески доби-ваат задача од ЦК КПМ и од Главниот штаб на НОВ и ПОМ да заминат и да се јават на секретарот на IV обласен комитет на КПМ Видое Смилевски — Бато кој во тоа време се наоѓа на Караорман.³² На Караорман Борис Канчески и Миле Тортески биле примени во Штабот на IV оперативна зона од Видое Смилевски при што Борис бил оставен на неколкудневен одмор поради слабо то здравје. Наскоро потоа, добива задача да раководи со импровизираниот аеродром на Славеј Планина каде од Сојузниците била добивана материјална помош а потоа и кај Издеглавје. Потоа, Б. Канчески бива доделен за работа при Командата на местото во с. Ижиште. По ослободувањето на Гостивар како член на Скопскиот обласен НО одбор, а потоа како член на Окружниот НО Одбор за Тетово пружа непосредна помош при организирањето и зацврстувањето на НО одбори, Секако најпознати и најмногу му лежеле проблемите на Гостивар па затоа, при конституирањето на Градскиот НО одбор тој зема непосредно учество објаснувајќи ги целите, задачите и улугата на новите органи на народно-демократската власт. Во негово присуство е извршено конституирање на Градскиот НО одбор на Гостивар.³³

Во наредните години, до пролетта 1947 година кога тешката болест го совладува, Борис Канчески работи во Скопје прво како прочелник на одборот за социјални грижи и народно здрав-

31. Пресуда, АМ, ф. Воено полеви суд, к. Скопје.

32. Борис Канчески и Миле Тортески јупкако добиле инструкции за работа и распоред од Претставништвото на ЦК КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ во Горно Врановци со една десетина борци и со една група припадници на Војска Грбија кои биле дојдени во Горно Врановци на преговори заминале во Бродско, а јод каде со придружбата само Борис Канчески и Миле Тортески заминале кон Караорман.

33. Записничка книга од Првата седница на Градскиот НО одбор на Гостивар, оригинал од Архивот во Тетово.

је, а потоа како прочелник по финансии. По расформирањето на Обласните одбори преминува во Тетово како прочелник во финансов оддел при Окружниот НО одбор, а потоа работи во Одделот за снабдување и трговија. Мошне ангажирано работи на организирање на „Нама“ во Скопје и на други слични трговски организации, со цел да се подобри снабдувањето на населението.

Наведеново во текстот, според насловот немаше за цел да навлегува во подробности во животните врвици на Борис Канчески, туку само да даде поттик за расветлување на овој револуционерен и неуморен лик од историјата на работничкото и комунистичкото движење и НО борба на југословенските народи. Оддавајќи му признание за неговиот придонес во НО борба и Револуцијата неговото име го носи денес Здравствениот дом на Гостивар.

Б. Канчески се истакнувал со богати теоретски знаења од областа на политичката економија, националното прашање, историјата на македонскиот народ и др. Тој бил израснат политички работник, искусен борец при судирање со класниот непријател, убедлив агитатор на марксистичките идеи и на комунизмот со јасно изразена визија за патот и начинот на здобивање национална слобода за македонскиот народ.

За жал, неговиот живот згаснува пред да може да ги види плодовите од борбата за која толку пати го жртвувал својот живот и за која слобода посвети сè.

Mile TODOROVSKI

A SKETCH ABOUT THE BIOGRAPHY OF BORIS KANČESKI

S u m m a r y

Boris Končeski was born immediately before the beginning of the Balkan wars and during his children's years his first image was the presence of the foreign army in Macedonia and in his Galičnik. He finished gymnasium in Skopje and graduated at the Faculty of Pharmacy in Zagreb. But at the same time he finished the »Marxistic« university including himself in the class, national, social and cultural and educational struggle of the Macedonian people, who in the Kingdom of Yugoslavia as well as the neighbouring bourgeois monarchies was not acknowledged as a national individua.

Exiled due to the participation in the class workers and communist movement in the Kingdom of Yugoslavia B. Kančeski accompanied by the police will move from Gostivar to Prilep, in Resen and again in Prizren and Kragujevac and at the end to find himself during the occupation in Gostivar. It is important that everywhere he left young forces which he used to include in the class and national struggle and in his absence they

went on the struggle. On this way he created a pleiade of fighters who during the occupation grew in outstanding fighters and national heroes.

B. Končeski was the founder of the organisation of CPY in Gostivar in the thirties which he prolonged it even after the occupation in 1941. He gave all his efforts for spreading of the people's liberation movement, for forming of the first Mavrovo partizan detachment. Due to the illnesses and illegal life at the beginning of 1943 the CC of CPM directed him to deal in Skopje but until October when he fell in the hands of the police and was sentenced to life imprisonment.

B. Kančeski entered in the essence of the national question and the solution of the national rights of the Macedonians and he thought that it could be realised only within the frames of a federative Yugoslavia with equal peoples including the Macedonian.

As a man B. Kančeski was a hard working person, a capable agitator, fanatic in the struggle for national and social liberation of the Macedonian people.